

МАЛОВІДОМІ СПОГАДИ ПРО В. Г. КОРОЛЕНКА

27 грудня 2011 року в залі літературної експозиції Полтавського літературно-меморіального музею В. Г. Короленка відбулися Короленківські читання з нагоди пам'ятної дати — 90-річчя від дня смерті письменника-гуманіста.

У читаннях взяли участь С. С. Антоненко — Герой Соціалістичної праці та Герой України, відомий меценат; В. В. Ярошенко — доктор історичних наук, професор, директор інституту культурологічних та етнографічних досліджень імені Іларіона Київської МАУП; Л. В. Ольховська і В. А. Скарга — провідні наукові співробітники музею В. Г. Короленка; викладачі полтавських вищих навчальних закладів, краєзнавці.

Інтерес присутніх, зокрема викликало повідомлення кандидата історичних наук, доцента кафедри історії України Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка О. П. Єрмака «Маловідомі спогади про В. Г. Короленка». Це джерело з коментарями автора повідомлення «Історична пам'ять» друкує в даному номері.

Сучасники не дарма називали видатного письменника, публіциста і громадського діяча В. Г. Короленка совістю вітчизняної літератури. Навіть у суровий час революції та громадянської війни люди, котрі стояли на діаметрально протилежних ідейно-політичних позиціях, схилились перед незаперечним моральним авторитетом великого гуманіста.

Нещодавно, гортаючи сторінки міліцейського часопису «Іменем закону» за 1992 рік, ми натрапили на передрук спогадів про Володимира Короленка Бориса Подольського. Вперше ці спогади були опубліковані в журналі «На страже революції» — органі комуністичного осередку співробітників та військ Одеського губернського відділу ДПУ — в № 2 за 1922 рік.

Хто ж такий Б. Подольський? На жаль, поки що ми знаємо про нього мало. Але аналізуючи текст його спогадів можна дійти висновку: на момент зустрічі влітку 1919 року з В. Короленком і його зятем К. Ляховичем, Подольський був відповідальним співробітником ВУЦВК, більшовиком, людиною, яка, за його словами, стояла «в революційно-марксистській площині комуністичної ідеології». Він приїхав до Полтави з Харкова із серйозними інспекційними повноваженнями, у тому числі з правом обстеження діяльності губернської надзвичайної комісії («чека»). Підставою для його поїздки стали листи і телеграми В. Г. Короленка в різні урядові радянські інстанції про більшовицькі утиски і безчинства в місті.

Слід відзначити, що Б. Подольський добре знав творчість В. Г. Короленка і, незважаючи на власні ідейні переконання, з повагою ставився до моральних принципів письменника і громадянина.

Свої спогади про В. Г. Короленка Б. Подольський надрукував зразу ж після смерті письменника. Сам факт публікації їх у відомчому чекістському часописі, а також те, що автор чимало місця в них відводить міркуванням про косметичну реформу органів безпеки — реорганізацію ЧК в ДПУ, насамперед з метою дещо поліпшити кривавий імідж «чека», набутий в роки громадянської війни, свідчить про близькість Подольського до цих органів. Цілком ймовірно, що він обіймав там якусь відповідальну посаду. Але цю гіпотезу потрібно буде ще підтвердити подальшою дослідницькою роботою.

В.М. Снігуренко

«ІСТОРІЯ РОЗСУДИТЬ НАС...»

Творець «Солепого музыканта» та «Бытового явления», — в цій могутній моральній та художній стихії задалегідь потонуло моє маленьке «я».

З тим особливим трепетом та душевним хвилюванням, яке ми відчуваємо перед зустрічю з особливо знаменитою, визнано великою особистістю, підходив я до невеликого будиночку на Садовій вулиці (в Полтаві), біля парадних дверей якого я прочитав на мідній дощечці: «Володимир Галактіонович Короленко».

Можливо, душевний трепет був у даному випадку ще гострішим, ще відчутнішим, адже мені належало увійти в коротке спілкування не просто зі знаменитим письменником, а з тією променистою моральною силою, дію якої я заранне передбачав і передчував.

Мене зустрів зять В. Г. і запропонував трохи почекати на веранді. В. Г., здоров'я якого вже тоді, влітку 1919 року, періодично погіршувалося.

Чекаючи В. Г., ми затіяли з його зятем, палким меншовиком, велику політичну суперечку, за якою і застав нас В. Г., який невдовзі з'явився.

Якоюсь дивно бадьорою ходою, несподіваною для мене, зважаючи на його тодішнє погане самопочуття, про яке мене попередили, прямував до нас у крайній куток веранди В. Г.

Яскраво пам'ятаю, мене одразу вразила якась дивна схожість і несхожість з його такими відомими фотографіями та портретами.

Несхожість в силу особливої, хочеться сказати, «селянської» простоти його обличчя, яка ховалася за специфічними тонами портретів та фотографій.

Той же знайомий, короленківський погляд, який не можна передати, — якийсь вдумливо-моральний, дивно-проникливий.

Погляд, в якому так різко відбивалося те, що я назову «короленківською категорією».

Цю своєрідну категорію, — особливу категорію життєсприйняття і життєроблення, — я ні на мить не переставав відчувати протягом всієї розмови та пауз, які з нею перемежались; цією променистою категорією було для мене забарвлене кожне слово В. Г. І з якоюсь новою силою та владою забарвилась його художня та публіцистична творчість.

Незадовго перед тим ВУЦВКом був відправлений в Полтаву телеграфічний запит пор В. Г. в зв'язку з відомостями, які з'явилися, про те, що квартир'ери жилвідділу нібито завдають дрібних клопотів його родині.

Коли я (приїхавши з центру з інспекційними повноваженнями), запитав В. Г. з приводу телеграми ВУЦВКу, В. Г. з надокучливою міною відмахнувся від запитання.

— Що про мене говорити, мені добре, давайте поговоримо про наш край, про його становище. Що ви нам повідомите втішного з цього приводу?

Завдяки такому напрямку розмови, вона неминуче повинна була перейти на політику.

Так і вийшло.

Нитки перерваної після появи В. Г. політичної суперечки відновилися, і на сцену вийшли гострі принципи питання.

— Соціальна опора радянської влади — це шкіряні куртки, хлопчаки-комісари, які зарвалися, — запально заявив мій недавній опонент-меншовик.

– Звичайно, не ваші інтелігентські піджаки, цю могутню соціальну опору я віддаю у ваше тимчасове користування, — впадаючи в тон свого супротивника, відізався я.

Яку нотку внесе В. Г. в цю суперечку? — промайнуло в свідомості питання.

Підтримає мого опонента, але в якому тоні? Як переломиться «короленківська категорія» в його сьогоднішньому політичному міркуванні?

– Так, — втрутився після короткого сумного роздуму В. Г., — не можу собі уявити, що нинішня Росія може бути поставлена на соціалістичні рейки.

Під свіжим враженням ленінської брошури про «ліву легковажність», з якою я познайомився перед від'їздом до Полтави, я навів В. Г. ленінський аналіз російської економіки, в якій «соціалістичні рейки» становлять лише один з її елементів.

В. Г. з якоюсь втомленою, неухважною вдумливістю слухав мої викладки.

– Може бути... — кілька разів вихопилося у нього.

– Нову теорію вигадали більшовики — як завжди, коли їм це потрібно, — експансивно докинув меншовик.

Я почав заперечувати на свій більшовицький лад, але В. Г. вигукнув:

– Це — все теорія. Повернімося до краю, до наболілих питань.

І мова перейшла на тему, що хвилювала В. Г. — про полтавське «чека».

В мої інспекційні завдання входило й обслідування «чека», про що В.К. очевидно знав, з цілого ряду даних.

Я й сподівався, що В. Г. заговорить врешті-решт про «чека», й готувався протиставити його морально-політичному міркуванню свою партійну оцінку бойового органу революції.

– Ходив я за царських часів у охранку, клопотався за політичних в'язнів, — з гіркотою промовив В. Г., — хожу й нині в чека за тим же.

– Це не аргумент, Володимире Галактіоновичу. Не з того кінця починаємо.

І коли я спробував розвинути погляд на «чека» як на певну частину державної машини пролетаріату, який обороняється, В. Г. зазначив:

– Так, я розумію, що владі, як такій, потрібен розвідувальний орган, але з тим, щоб цьому органу були надані судові та каральні функції, я погодитися не можу.

Тепер в період переходу від «чека» до держполітуправління, я часто згадую ці слова В. Г., що гостро врізалися в мою пам'ять.

Свої думки, в яких, звичайно, відбилася на об'єктивний лад «короленківська категорія», В. Г. висловив у той період існування радянської держави, коли на Україну вже насувалися білі банди Денікіна, коли разом з ними наближався кривавий привид білогвардійського терору.

Звісно, для такого ідейного супротивника рад, як Короленко, з його невірою в «соціалістичні рейки» для Росії, питання стояло не в тій революційно-марксистській площині, як для нас — людей комуністичної ідеології.

Революційним марксизм вчить, що все залежить від людей, місця та часу.

Абстрактної істини — немає.

Істина завжди конкретна.

Дош, якщо скористатись улюбленим прикладом марксизму, може бути дуже корисний, але може бути й шкідливий — з точки зору врожаю.

Так само ми підходимо й до питання про «чека» та держполітуправління.

В певний період існування робітничо-селянської влади потрібен був бойовий революційний орган, який поєднував з розвідувальними завданнями й судово-каральні функції.

Але нині дощ вже не потрібний.

Зараз перед лицем визрілої пролетарської державної ниви спалахнули нові промені революційної законності, зараз ми спромоглися створити кодекс кримінальний, кодекс кримінально-процесуальний, зараз замість «чека» з її бойовим минулим ми маємо держполітуправління — орган розшуку та дізнання.

Така сурова об'єктивна логіка розвитку пролетарської держави.

Такий єдино можливий підхід до даного питання з боку по революційно-марксистському мислячого політика.

Революційному марксизму В. Г. — народник по ідеології — завжди був чужий.

Але йому в найвищій мірі було властиве дещо інше — той проникливо-моральний підхід до життя, який я визначив, як своєрідну «королєнківську категорію».

І В. Г. й далі протягом розмови розвинув свою улюблену дімку про самоцінність кожного людського життя.

З мимовільною моральною шанобливістю слухав я В. Г., але не міг не подумати про самоцінність життя хоча б генерала Денікіна, який наступав, ніс кривавий терор для революційних робітників та селян.

Зачарований моральною привабливістю В. Г., я не хотів порушувати цілісність враження та вносити дисонанс в чудові за своєю абстрактністю, але такі, що ніяк не пов'язувалися з суровою політичною прозою моральні настрої В. Г. — і не висловив своєї думки.

Я розумів, що В. Г. неприємна громадянська війна як така, я це особливо гостро відчув коли В. Г. мимохідь промовив:

– Що, що може Ліга націй, — так, Ліга націй встановить мир у світі.

Для мене, як для людини що звикла сприймати Лігу націй як «Лігу розбійників» це пролунало зовсім несподіваною, чужою ноткою.

Але як глибоко характерна для безпідставних політико-моральних поривань В. Г. ця віра в якийсь початок, що вірить, що чужими для насилля засобами встановить мир та спокій в рамках капіталістичної цивілізації.

В цій деталі розмови був весь В. Г. з його величезною силою морального тязіння та його політичним ідеалізмом.

Я обмінявся з В. Г. ще кількома зауваженнями які стосувалися вже чисто літературних інтересів (дізнався тоді від В. Г. про його тодішню роботу по «истории моего современника»). І став прощатись.

В. Г. закінчив розмову пам'ятними словами:

– Історія нас розсудить.

Так, історія розсудить, якщо не розсудила ще сучасність!

Вона — історія — з академічної, мабуть, точки зору, - ще не винесла свого остаточного вердикту.

Нехай так.

Але не забуваймо, революція — локомотив історії.

І п'ятиріччя влади рад, п'ятиріччя Жовтня, це такий значний відрізок історичного процесу, що можна, звертаючись до незабутньої тіні покійного художника сказати:

– Історія вже почасти розсудила.

– І якщо розсудила не на користь ефемерних, можливо, політичних міркувань В. Г., проте на користь тих заповітних ідеалів, що билися у великому серці старого соціаліста ідеалістичного утопічного складу, і на користь тих світлих гуманітарних, в найвищому розуміння слова, ідеалів-цінностей, що їх незрівняний художник Короленко залишив нам — справжнім нащадкам його художнього таланту.

Борис Подольський

(Іменем закону. — №1. — 1992. — Січень. — С. 5)